

Janina Wróblewska

Drama – rozwój i potencjał metody

Wstęp

Kilka ostatnich stuleci zapisało się na kartach historii jako okres gwałtownego rozwoju cywilizacji zachodniej. I o ile można polemizować na temat rozwoju moralnego czy też etycznego przedstawicieli tego kręgu kulturowego, o tyle niezaprzeczalny wydaje się rozwój jego myśli praktycznej, o czym świadczą różnorodne wynalazki techniczne, rozwiązania społeczno-polityczne. Następujące przemiany nie ominęły także dziedziny szeroko pojętej humanistyki. W samym tylko XX wieku pojawiły się znaczące nurty filozoficzne, silnie oddziałujące na abstrakcyjną sferę działalności człowieka, by wspomnieć chociażby o postmodernizmie.

Wraz ze zmianami społecznymi oraz kulturowymi następowało przekształcenie modelu edukacji. W ostatnich dziesięcioleciach zaczęto stopniowo odchodzić od encyklopedyzmu w nauczaniu, stawiając coraz częściej na aktywizowanie uczniów, skłanianie ich do twórczych i samodzielnych działań. Zaczęto zwracać uwagę na upodmiotowienie ucznia w procesie dydaktyczno-wychowawczym przy jednoczesnym zredukowaniu wymogów dotyczących wiedzy przedmiotowej i dowartościowaniu rozwoju praktycznych umiejętności. Wyrazem tych zmian było poszukiwanie przez nauczycieli nowych, atrakcyjnych metod nauczania/uczenia się oraz wychowywania uczniów, skutkiem zaś – ich opracowanie.

Celem artykułu jest prezentacja jednej z metod – powstałych w podobnym, „nowoczesnym” duchu. Mowa tutaj o metodzie dramy. W dalszej części przedstawione zostaną aspekty rozwoju dramy w Polsce, uwypuklone źródła, z których inspirację czerpali jej twórcy, a także sposoby wykorzystania jej w edukacji. Za podstawę dla niniejszego opracowania posłużyło czasopismo „Drama. Poradnik dla nauczycieli i wychowawców”. Przesądził o tym fakt, iż pismo to jako jedyne w naszym kraju w tak szerokim zakresie zajmowało się prezentacją założeń związanych z namysłem nad wykorzystaniem praktycznym dramy. Poprzez analizę treści poszczególnych numerów pisma można wskazać na proces tworzenia się dramy na polskim gruncie, przedstawić główne nurty, a także jej potencjalne zalety w nauczaniu przedmiotowym (ze szczególnym uwzględnieniem historii), właściwości, które mogą świadczyć o dużym potencjale edukacyjno-wychowawczym.

Perspektywa historyczna

Narodziny dramy wiążą się z zaistnieniem nowego ruchu w pedagogice, który ukształtował się w opozycji do dziewiętnastowiecznego, tradycyjnego modelu nauczania cechującego się biernym zdobywaniem wiedzy. „Nowe wychowanie”, z którym koresponduje drama, ma swe źródła w myśli Jana Jakuba Rousseau i Johanna Pestalozziego, a idea zapoczątkowana została przez Johna Deweya i w późniejszych latach rozwijana przez Ovidego Decroly, Williama Hearda Kilpatricka czy Celestina Freineta¹. Przeciwstawiono się biernym metodom nauczania, encyklopedycznemu programowi oraz oderwaniu szkoły od życia. Jednocześnie postulowano, iż zabawa oraz twórcza ekspresja zajmują

¹ K. Pankowska, *Edukacja przez dramę*, Warszawa 1997, s. 10.

ważne miejsce w procesie uczenia się, a zasady, treści i metody kształcenia powinny być zależne od właściwości psychicznych dziecka, jego potrzeb i zainteresowań. Według Deweya w szkole uczniowie powinni rozwijać naturalną zdolność do nabywania doświadczeń przez działanie, rozwój ten miały umożliwiać samodzielne poszukiwania pod kierunkiem nauczyciela².

Założenia nowego wychowania były bardzo bliskie koncepcji dramy, która wyrosła z praktyki edukacyjnej, a rozwinęła się głównie w Wielkiej Brytanii. Na przełomie XIX i XX wieku w Anglii podjęto pierwsze próby wykorzystania jej w szkole. Prekursorami dramy byli: Caldwell Cook, Peter Slade oraz Edgar Burton, a w Stanach Zjednoczonych jej propagatorką była Winifred Ward³.

Caldwell Cook, autor pierwszej teoretycznej rozprawy na temat dramy *The play way* (1917), uważał, że aktywność dramowa jest bardzo efektywną metodą uczenia się i może być stosowana w nauczaniu różnych przedmiotów szkolnych, a w szczególności literatury angielskiej, historii oraz języków obcych. Zaznaczał również, iż „podstawą wiedzy nie jest słuchanie i czytanie, lecz działanie, gra i doświadczenie”⁴.

Lata dwudzieste i trzydzieste ubiegłego wieku były okresem eksperymentalnego wykorzystywania dramy w szkołach, a wraz z końcem drugiej wojny światowej wykształciły się dwie koncepcje kształtujące na nowo strukturę działań dramowych. Ich twórcami byli Peter Slade i Edgar J. Burton. Pierwszy z nich uważał, iż drama powinna być odrębnym przedmiotem nauczania, natomiast drugi pojmował ją jako podstawę edukacji, przydatną w nauczaniu przedmiotowym⁵. Peter Slade tworząc nową metodę pracy skrytykował sposób działania angielskich teatrów szkolnych stawiających sobie za główny cel wystawienie spektaklu. W wydanej w 1954 roku *Child drama* zaprezentował własną metodę pracy z dziećmi w szkołach⁶. Książkę poprzedzała publikacja Petera Stone’a z 1950 roku *The story of a school*, przedstawiająca organizację nauki w szkole dla dzieci w wieku 5-7 lat zgodnie z zasadami nauczania przez dramę⁷.

Ogromną rolę w rozpowszechnianiu dramy odegrał Brian Way. Jego publikacja *Development through drama* z 1967 roku stała się i nadal pozostaje inspiracją i przewodnikiem dramy. Założeniem jego koncepcji jest stwierdzenie, iż proces kształcenia wymaga zaangażowania wszystkich zmysłów człowieka – wzroku, słuchu, smaku, węchu i dotyku, a podstawą są umiejętności koncentracji. Podejście klasyka dramy doskonale oddaje sformułowanie: „podstawową definicją dramy mogłoby być po prostu »ćwiczenie życia«”⁸. Zarówno Way, jak i Slade byli orędownikami stosowania technik teatralnych nie jako formy popisowania się dziecka przed publicznością, lecz w celu zaktywizowania jego pełnego rozwoju.

Oświata angielska w 1967 roku przyjęła tzw. Plowden Raport, w którego kontekście drama miała za zadanie kształtowanie i rozwijanie intelektu i nowych umiejętności, ale również systemu wartości i postaw emocjonalnych⁹.

² K. Pankowska, *Pedagogika dramy. Teoria i praktyka*, Warszawa 2000, s. 28.

³ K. Witerska, *Drama na różnych poziomach kształcenia*, Łódź 2010, s. 30.

⁴ C. Cook, *The play way*, London 1917, s. 8, cyt. za: K. Pankowska, A. Madziara, H. Jastrzębska-Gzella, *Drama w przekraczaniu granic niepełnosprawności*, Warszawa 2006, s. 23.

⁵ K. Witerska, *op. cit.*, s. 32.

⁶ H. Machulska, *Przedmowa*, w: B. Way, *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*, Warszawa 1995, s. 6.

⁷ K. Pankowska, *Edukacja przez...*, s. 17.

⁸ B. Way, *op. cit.*, s. 23.

⁹ K. Pankowska, *Edukacja przez...*, s. 18.

Gavin Bolton również postrzegał dramę, jako ważny element nauczania. Publikując *Towards a theory of drama in education* (1979) oraz *Drama as education* (1984) przyczynił się do usystematyzowania metody, opracowując szereg ćwiczeń pomagających rozwijać zdolności i konkretne zachowania. Była ona dla niego aktywnym i rozwijającym procesem, nie służyła jedynie ćwiczeniu określonych zachowań, ale sama w sobie stanowiła życiowy eksperyment tu i teraz¹⁰.

Na początku lat siedemdziesiątych Dorothy Heathcote zainteresowała się dramą i w późniejszych latach rozwijała i rozpowszechniała metodę wśród studentów na Uniwersytecie w Newcastle. Jej działalność opisała Betty Jane Wagner w książce *Dorothy Heathcote: drama as learning medium* (1976). Natomiast sama Heathcote publikując w 1984 roku *Writings on education and drama* scharakteryzowała metodę dramy, wskazując jednocześnie, iż jest ona doskonałym sposobem na łączenie w procesie kształcenia funkcji intelektualnych z emocjonalnymi¹¹. Obecnie Dorothy Heathcote wraz z Gavinem Boltonem są głównymi teoretykami i praktykami dramy, a wyrazem ich wspólnych poszukiwań jest książka *Drama for learning* wydana w 2006 roku.

Drama w Polsce

Drama na polski grunt została przeniesiona w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku za pośrednictwem angielskiego teatru edukacyjnego¹². W marcu 1981 roku powstał Polski Ośrodek Międzynarodowego Stowarzyszenia Teatrów dla Dzieci i Młodzieży (Association Internationale du Théâtre pour l'Enfance et la Jeunesse – ASSITEJ), którego prezesem od 1984 roku jest Halina Machulska, gorąca zwolenniczka i krzewicielka idei dramy w Polsce. Przy warszawskim Teatrze Ochoty w 1986 roku zorganizowała ona pierwsze warsztaty dramowe dla polskich nauczycieli i instruktorów teatralnych prowadzone przez zespół Greenwich Young People`s Theatre Company (GYPT) z Londynu. Ponadto dla wsparcia nauczycieli języków obcych stosujących metodę dramy zorganizowano grupę Music and Drama (MAD)¹³. Obecnie szerzeniem idei dramy zajmuje się również Stowarzyszenie Praktyków Dramy Stop-Klatka.

Wraz z rozpowszechnieniem się praktycznej działalności dramy następował również jej rozwój w przestrzeni uniwersyteckiej, m.in. pod kierunkiem prof. Ireny Wojnar. Ogromny wkład w szerzeniu idei dramy wniosła prof. Krystyna Pankowska, która jest głównym teoretykiem dramy w Polsce¹⁴.

Za istotne źródło wiedzy na temat tej metody, rozpatrywanej zarówno w kontekście teoretycznym, jak i wymiarze praktycznym, można być uznawany kwartalnik „Drama. Poradnik dla nauczycieli i wychowawców”. Wydawany był w latach 1991-2007, ukazały się 53 zeszyty oraz jedno wydanie specjalne. Jego redaktorką naczelną była Alicja Pruszkowska (kierowniczka rocznych i edukatorskich kursów dramy), współredaktorką zaś Halina Machulska (prezes ASSITEJ, współzałożycielka Teatru Ochoty), natomiast funkcję redaktora naukowego do 2003 roku pełnił Jan Tatarowicz (pracownik MEN, a później Centrum Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN). Po śmierci profesora jego rolę przejęła Anna Bargielska, wykładowczyni Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie¹⁵.

¹⁰ K. Witerska, *op. cit.*, s. 34.

¹¹ T. Lewandowska-Kidoń, *Drama w kształceniu pedagogicznym*, Lublin 2003, s. 36-37.

¹² <http://www.drama.edu.pl/> [dostęp 20.12.2013].

¹³ K. Pankowska, *Edukacja przez...*, s. 22.

¹⁴ A. Pruszkowska, *30 lat minęło... Jubileusz polskiej DRAMY*, „Drama. Poradnik dla nauczycieli i wychowawców”, Warszawa 2003/2004, z. 46, s. 3.

¹⁵ <http://www.drama.edu.pl/paper.php> [dostęp: 20.12.2013].

Pomysł na czasopismo „Drama”, jak wskazuje jego redaktorka, zrodził się w odpowiedzi na zgłaszaną przez środowisko nauczycielskie „potrzebę wydawania poradnika inspirowanego nowe, skuteczniejsze rozwiązania metodyczne”¹⁶. Na początku lat dziewięćdziesiątych dostęp do wiedzy z zakresu metodyki nauczania czy nowatorskich, a zarazem efektywnych sposobów prowadzenia lekcji nie był tak powszechny jak obecnie. Kwartalnik „Drama” miał za zadanie wspierać i zachęcać nauczycieli do wykorzystywania nowych metod pracy z uczniami, a zarazem umożliwiać im wymianę własnych pomysłów i doświadczeń. Poradnik pełnił ważną rolę w doskonaleniu warsztatu jego czytelników, wpływając tym samym na jakość i kształt edukacji.

We wszystkich zeszytach czasopisma „Drama” wyróżnić można część teoretyczną, w której znajdują artykuły przybliżające specyfikę, techniki i zasady metody, czy jej znaczenie w procesie nauczania i wychowywania, oraz materiały o charakterze typowo praktycznym, czyli gotowe scenariusze zajęć o różnej tematyce.

Treści prezentowane w kolejnych zeszytach ukazywały, które z zagranicznych teorii dramy stały się ważną inspiracją dla rozwoju tej metody w Polsce oraz w jakim zakresie i kontekstach rozwijała się ona w polskiej edukacji. Poradnik systematycznie informował czytelników o wydarzeniach i inicjatywach, których celem było propagowanie i rozpowszechnianie metody dramy. Mowa tutaj zarówno o kursach, przeglądach teatralnych, konferencjach i badaniach naukowych, jak i nowych publikacjach, których przedmiotem zainteresowania była drama. Pismo zyskało sobie wyjątkowy charakter w skali kraju, żaden inny periodyk nie podejmował tak szerokich rozważań w tym zakresie. Pozycja kwartalnika na polskim rynku nie została zachwiana przez cały okres jego wydawania. Biorąc to pod uwagę można stwierdzić, iż zawarte w „Dramie” treści stanowiły swoiste odbicie procesów rozwoju tej metody w Polsce. Prezentowano tutaj dyskurs dotyczący kwestii metodologicznych oraz ukazywano sposoby wprowadzania metody do polskich szkół.

Drama na początku lat dziewięćdziesiątych była postrzegana przede wszystkim jako metoda pomocnicza w nauczaniu języka polskiego. Kwartalnik z założenia był przeznaczony dla nauczycieli tego przedmiotu, prezentując przykładowe scenariusze lekcji, obejmujące zagadnienia z kształcenia literackiego, gramatyki oraz ortografii¹⁷. Jak wskazują redaktorki poradnika, metodę tę „od lat skutecznie upowszechnia (...) Teatr Ochoty, współpracując głównie z polonistami szkół podstawowych i średnich”¹⁸. Jednakże bardzo szybko zaczęto dostrzegać również potencjał wychowawczy dramy oraz możliwość jej stosowania w nauczaniu innych przedmiotów. Zdecydowana większość scenariuszy prezentowanych na łamach 53 zeszytów czasopisma dotyczyła nauczania języka polskiego na różnych poziomach kształcenia (tab. 1). Jednakże wraz z publikacją drugiego numeru zaczęto zwracać uwagę na możliwości zastosowania tej metody na zajęciach wychowawczych, a od trzeciego zeszytu treści systematycznie zostawały wzbogacane o konspekty lekcji (z wykorzystaniem dramy) z takich przedmiotów jak: historia, matematyka, geografia, przyroda, plastyka itp. (tab. 1).

¹⁶ A. Pruszkowska, *Informacje o poradniku*, „Drama”, 1991, z. 1, s. 2.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

TROPY PRZEDMIOTOWE:	Nr zeszytu
Język polski - szkoła podstawowa (klasy IV-VI): - gimnazjum - liceum	1-43, 49, 50, 52 5, 6, 11, 13-28, 31, 32, 36-40, 43, 50, 51, 52 3, 5, 12, 13, 19, 24, 25, 28, 29, 33, 35, 36, 39, 40, 41, 43, 51, 52
Historia	3, 9, 11, 12, 13, 26, 36, 45, 49, 51
Matematyka	3, 4, 5, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 22, 24, 34, 39
klasy I-III	wyd. specjalne, 2, 3, 4, 6, 8, 10-13, 15, 22-34, 36-39, 41, 42, 44, 47, 52
Geografia	8, 9, 11, 14, 49, 52
Przyroda	31, 32, 35, 43
Plastyka	26, 29, 31, 45, 49, 50
Język angielski	wyd. specjalne, 9
Zajęcia wychowawcze	2, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 16, 17, 23, 25, 27- 33, 35, 37- 42, 44, 45, 47
Zajęcia przedszkolne	27, 31, 37, 48
Zajęcia katechetyczne	11, 17, 38, 41
Zajęcia teatralne	30, 35, 36, 42, 45, 46, 48, 51
Zajęcia świetlicowe	34, 45
Z zakresu edukacji regionalnej	30
Edukacyjne dla rodziców	37, 41
Edukacyjne dla nauczycieli	44

Tabela 1. Tropo przedmiotowe w czasopiśmie „Drama”. Źródło: <http://www.drama.edu.pl/przewodnik.php> [dostęp 21.12.2013]; opracowanie własne

Metoda dramy zyskiwała od początku lat dziewięćdziesiątych wciąż nowych zwolenników – nie tylko wśród nauczycieli języka polskiego, o czym świadczą listy przesyłane do redakcji: „Jestem młodym nauczycielem, pracuję dopiero drugi rok w tym zawodzie. Jednak po przeczytaniu pierwszego zeszytu *Dramy* doszedłem do przekonania, że metoda ta powinna być stosowana bez względu na rodzaj szkoły i nauczany przedmiot. Dlatego proszę o udzielenie mi informacji na temat stosowania dramy w nauczaniu historii i geografii”¹⁹. Jak wskazuje redaktorka kwartalnika, „o rosnącej popularności technik teatralnych świadczy [również] uczestnictwo nauczycieli w szkoleniach prowadzonych przez specjalistów od dramy, skupionych wokół Teatru Ochoty i wspomaganych przez Ośrodek Twórczości Pedagogicznej w Warszawie”²⁰. Organizacją takich szkoleń i warsztatów dla nauczycieli, dyrektorów szkół, bibliotekarzy, studentów, naukowców oraz przyszłych edukatorów zajmował się również Polski Ośrodek ASSITEJ, o czym wielokrotnie wspomniano na łamach czasopisma²¹. Inicjatywa organizacji szkoleń I i II stopnia przez ASSITEJ nie została przerwana do dziś²². Dodatkowo podmiot

¹⁹ *Ibidem*, 1992, z. 3, s. 3.

²⁰ *Ibidem*, z. 2, s. 3.

²¹ *O pracy Polskiego Ośrodka ASSITEJ*, „Drama”, 1994, z. 12, s. 28; *Kronika*, „Drama”, 1995, z. 13, s. 31. Dla przykładu ASSITEJ od czerwca 1993 do grudnia 1994 przeprowadziła kursy dramy w siedmiu miastach: Łowiczu, Legionowie, Krakowie, Zamościu, Warszawie, Olsztynie i dwukrotnie w Szczecinie, a rozpoczęły się lub zostały zgłoszone do realizacji kursy w Szczecinie, Żniniu, Mińsku Mazowieckim, Płocku i Warszawie. Podobnie było w kolejnym okresie, od grudnia 1994 do marca 1995 roku zorganizowano szkolenia w siedmiu miejscowościach: Szczecinie, Kielcach (trzykrotnie), Warszawie, Poznaniu, Białymostku, Warszawie i Hajnówce, i realizowano bądź zamówiono kursy w Skierniewicach, Garwolinie, Warszawie i Toruniu.

²² Oficjalna strona PO ASSITEJ, http://www.assitej.pl/?page_id=87 [dostęp: 23.12.2013].

ten od 1997 roku rozpoczął organizację rocznych kursów dramy²³ oraz od 2002 roku kursów kwalifikacyjnych dla edukatorów dramy²⁴. Ponadto szkolenia takiego typu są organizowane od 1992 roku w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach. Ich uczestnicy to przede wszystkim „poloniści, ale spotkać można również historyków, bibliotekarzy, specjalistów nauczania początkowego, pedagogów i instruktorów teatralnych oraz studentów”²⁵. Spotkania z praktykami odbywały się również w ramach Ogólnopolskiego Sympozjum Praktyki Dramy w Toruniu, organizowanego od 1998 roku²⁶.

Jak wskazywali za pośrednictwem anonimowych ankiet uczestnicy kursów dramowych zajęcia wpłynęły na rozwój ich kompetencji oraz nowego podejścia do samego siebie. Jednakże „znaczna część nauczycieli odczuwała brak zainteresowania władz oświatowych i samorządowych przebiegiem i efektami doskonalenia zawodowego, niektórzy jednak [sami] stali się (...) animatorami zmian, promotorami reformy w swoim środowisku”²⁷.

Rozwój myśli teoretycznej i praktycznej działalności nauczycieli dramy w Polsce był inspirowany przede wszystkim przez specjalistów z Wielkiej Brytanii. Korzystano z dorobku m.in. „Uniwersytetu w New-Castle, [na którym dramą zajmowała się] Dorothy Heathcote, [czy doświadczeń] Greenwich Young People’s Theatre Company. Z wyżej wymienionymi ośrodkami Teatr Ochoty utrzymuje ścisłe kontakty od 1981 roku, upowszechniając w Polsce zarówno koncepcję, jak i metodologię dramy”²⁸. Bardzo ważną rolę w rozpowszechnianiu idei tej metody pełniła Halina Machulska, która uczestniczyła w zagranicznych konferencjach i warsztatach dramowych²⁹, a następnie dzieliła się swoimi doświadczeniami z innymi. W Polsce sama zorganizowała i przeprowadziła liczne kursy, a w zeszytach czasopisma systematycznie zapoznawała czytelników z teoretycznymi założeniami metody, prezentując koncepcje zagranicznych twórców i propagatorów, m.in. klasyfikację dramy według Gavina Boltona³⁰ czy technikę pięciu poziomów świadomości Dorothy Heathcote³¹.

Źródłem wiedzy na temat dramy dla polskich nauczycieli i instruktorów były również warsztaty prowadzone przez ekspertów z zagranicy. W 1990 roku Teatr Ochoty gościł Eileen Pennington, uczennicę Dorothy Heathcote, która prezentowała m.in. technikę pięciu poziomów świadomości³². Trzy lata później, w dniach 10-12 grudnia 1993 roku, osiemnastogodzinne warsztaty dramy pt. *Od fragmentu do całości przez dramę* przeprowadziła Sandra Hesten³³. Z kolei w dniach 5-8 kwietnia 1994 roku pięćdziesięcioro nauczycieli uczestniczyło w kursie pt. *Drama w pracy nauczyciela* –

²³ Kronika, „Drama”, 1997, z. 23, s. 32.

²⁴ A. Pruszkowska, *Kurs kwalifikacyjny dla edukatorów dramy... po raz pierwszy!*, „Drama”, 2002/2003, z. 41, s. 3.

²⁵ A. Kościółek, *Drama w Kielcach*, „Drama”, 1995, z. 14, s. 28.

²⁶ G. Zielińska, *I Ogólnopolskie Sympozjum Praktyki Dramy w Toruniu*, „Drama”, 1998, z. 28, s. 27.

²⁷ A. Pruszkowska, *O przygotowaniu nauczycieli do pracy w reformowanej szkole; rola kursu dramy*, „Drama”, 1999, z. 29, s. 5.

²⁸ A. Pruszkowska, H. Machulska, *Informacje o poradniku*, „Drama”, 1991, z. 1, s. 4.

²⁹ M.in.: Konferencja w Lancaster, 26-30.07.1993; Międzynarodowa Konferencja pt. *Osiągnięcia dramy i teatru w wychowaniu*, 7-14.04.1995; warsztaty dramy prowadzone przez D. Heathcote w Ripon w Wielkiej Brytanii; Międzynarodowa Konferencja pt. *Teksty i transformacje: DRAMA, TEATR i aktywne uczenie się* w Cork, 3-7.04.1998; Międzynarodowa Konferencja ASSITEJ w Konstanz, 9-14.06.2004.

³⁰ H. Machulska, *Środki teatralne w procesie nauczania i wychowania*, „Drama”, 1991, z. 1, s. 7-15; *ibidem*, 1992, z. 2, s. 7-8; *ibidem*, 1992, z. 3, s. 6-8; *ibidem*, 1992, z. 4, s. 7-9.

³¹ *Ibidem*, 1992, z. 4, s. 7.

³² *Ibidem*.

³³ H. Machulska, A. Pruszkowska, *Sandra Hesten z Wielkiej Brytanii w Teatrze Ochoty i Polskim Ośrodku ASSITEJ*, „Drama”, 1994, z. 9, s. 8; J. Kobosko, *Drama jako początek zmiany...*, „Drama”, 1994, z. 9, s. 9.

poszerzenie teorii, prowadzonym przez Chrisa Baldvina, dyrektora teatru Spiral w Southampton³⁴. Okazją do takiego typu spotkań stał się również Międzynarodowy Festiwal Teatrów dla Dzieci i Młodzieży *Korczak dzisiaj*, któremu towarzyszyły konferencje naukowe oraz warsztaty dotyczące stosowania technik teatralnych i dramy³⁵.

Czasopismo dużą uwagę poświęcało przeobrażeniom w edukacji i wychowaniu, które związane były m.in. z reformą szkolnictwa z 1999 roku. Już od momentu rozpoczęcia prac legislacyjnych w poradniku pojawiały się informacje na temat tego, w jaki sposób drama może realizować zadania i nowe wyzwania stawiane przed nauczycielami³⁶. Postulat redukcji wiedzy przedmiotowej na korzyść praktycznych umiejętności wydaje się odpowiadać założeniom tej metody, która umożliwia samodzielne działanie w fikcyjnej sytuacji. Za jej sprawą następuje przeniesienie uwagi z przedmiotu na podmiot nauczania, czyli ucznia. Metoda pomaga również opanować kompetencje kluczowe poprzez praktyczne działanie. W czasie zajęć dramatycznych uczeń nie staje się biernym wykonawcą poleceń nauczyciela, lecz sprawcą i partnerem działań, dokonującym samodzielnych odkryć³⁷. Służy ona nie tylko realizacji zadań programowych z różnych przedmiotów nauczania, stwarza także warunki do wszechstronnego rozwoju osobowości uczniów³⁸. Za pomocą dramy i technik teatralnych w polskich szkołach i ośrodkach kultury w okresie wydawania czasopisma „Drama” realizowane były lekcje integrujące treści nauczania z zakresu kilku przedmiotów, podejmowane były tzw. trudne tematy, jak: śmierć, samobójstwo, rasizm czy nietolerancja³⁹. Metoda służyła zarówno kształtowaniu postawy poszanowania dla najbliższego otoczenia, przywiązania do regionu i patriotyzmu, jak i umożliwiała uczniom odkrywanie zasobów i piękna kultury europejskiej⁴⁰. Natomiast pedagodzy specjaliści odkryli jej potencjał i możliwości w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi⁴¹. Metoda była wykorzystywana na zajęciach pozalekcyjnych, obozach i zielonych szkołach⁴², a także jako trening rozwiązywania konfliktów interpersonalnych oraz w celach resocjalizacyjnych⁴³. Jak pokazuje praktyka opisywana na łamach kwartalnika, metoda dramy była w Polsce wykorzystywana na różnych polach i w stosunku do różnorodnych grup.

³⁴ H. Machulska, A. Pruszkowska, *Chris Baldwin w Teatrze Ochoty*, „Drama”, 1994, z. 10, s. 8.

³⁵ *Ibidem*, s. 4., *Program Konferencji Korczakowskiej „Co by na to powiedział Korczak?”*, „Drama”, 1994, z. 10, s. 31; *Kronika*, „Drama”, 1996, z. 19, s. 32; *Kronika Polskiego Ośrodka ASSITEJ*, „Drama”, 1999, z. 31, s. 29; I edycja festiwalu 18-25 września 1994 – warsztaty przeprowadziła Eileen Pennington, a uczestnikami byli m.in. polscy specjaliści: H. Machulska, A. Dziedzic, A. Pruszkowska, B. Bargielska, M. Sińczewska, E. Suwalska, K. Pankowska, E. Świdorska i E. Kozłowska; II edycja 16-22 września 1996 – wykłady i warsztaty przeprowadzali E. Pennington, M. Parczewska, Z. Zaorska, K. Szmidt, K. Konarzewski, S. Hesten; III edycja 11-15 września 1998 oraz IV edycja 11-17 września 2000 – warsztaty dla edukatorów zaawansowanych w metodzie, specjalistów, prowadziła E. Pennington, dla początkujących – J. Holden, a dla nauczycieli pracujących z dziećmi niepełnosprawnymi – P. Brudenell. Dodatkowo na IV festiwalu odbył się kurs prowadzony przez dr S. Hesten.

³⁶ A. Pruszkowska, *Informacje o poradniku*, „Drama”, 1994, z. 9, s. 3.

³⁷ *Eadem*, *Drama w polskie szkole*, „Drama”, 1995, z. 16, s. 3.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ J. Sztromacz, *Rozwiązywanie trudnych sytuacji*, „Drama”, 2000, z. 35, s. 18; C. Piętka, *Problemy antysemityzmu, ksenofobii, nietolerancji i rasizmu w świetle „Mendla Gdańskiego” M. Konopnickiej i przykładów współczesnych*, „Drama”, 2001, z. 40, s. 28; B. Gomzar, *Śmierć – kres czy początek. Wprowadzenie do „Trenów” J. Kochanowskiego*, „Drama”, 1999, z. 29, s. 27; C. Piętka, *Starość i niedołąstwo w świetle „Miłosierdzia gminy” M. Konopnickiej i własnych przemyśleń*, „Drama”, 1998, z. 25, s. 27.

⁴⁰ M. Podlasiecka, *Jedność narodów Europy zapisana w przysłowiacz*, „Drama”, 2006, z. 52, s. 5.

⁴¹ M. Wójcik, *Zrozumieć drugiego człowieka... o dziecku autystycznym*, „Drama”, 2001, z. 38, s. 12.

⁴² A. Pruszkowska, *O stosowaniu dramy na zajęciach pozalekcyjnych*, „Drama”, 1996, z. 18, s. 3; H. Machulska, *Drama i teatr na obozie*, „Drama”, 1997, z. 22, s. 11.

⁴³ J. Tatarowicz, *„Golono – czy strzyżono”. Dramowe negocjacje a rozwiązywanie konfliktów interpersonalnych*, „Drama”, 1998, z. 26, s. 6.

W Polsce zostały przeprowadzone badania naukowe, mające na celu określenie konsekwencji stosowania dramy w praktyce szkolnej. Od września 1998 do czerwca 2001 roku uczniowie I LO w Skarżysku-Kamiennej, SP nr 143 i 152 w Warszawie oraz SP nr 4 w Gostyninie brali udział w zajęciach stanowiących eksperyment naukowy pod nazwą *Drama metodą edukacji człowieka XXI wieku*. Program realizował zespół badawczy pod kierunkiem prof. Jerzego Trzebińskiego, a członkami zespołu badawczego byli: Halina Machulska, dr Halina Janowska (autorka sztuk teatralnych, muzykolog) oraz prof. Maciej Wojtyszko (reżyser, dramaturg i pedagog), natomiast funkcję koordynatora badań pełniła Alicja Pruszkowska⁴⁴. Przeprowadzone „badania wykazały, że uczniowie z klas dramowych mają zdecydowaną przewagę nad uczniami z klas kontrolnych w zakresie kreatywności, twórczego i produktywnego myślenia, umiejętności wykorzystania i przetwarzania własnych doświadczeń oraz inteligencji społecznej i emocjonalnej”⁴⁵.

Wyniki projektu badawczego zostały zaprezentowane na Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Warsztatowej *Drama metodą edukacji XXI wieku – Wielka Brytania miejscem narodzin DRAMY, 30 lat dramy w Polsce*, która odbyła się w dniach 15-21 marca 2004 roku i zgromadziła ok. 200 osób⁴⁶. Podczas okrągłej rocznicy warsztaty dramowe przeprowadzili brytyjcy i polscy specjaliści: Eileen Pennington, Pat Brudenell, Patrice Baldwin, John Somers, Paul Harman, Anna Dziedzic, Alicja Dopierała oraz Aldona Żejmo⁴⁷.

„Drama jako metoda ciągle się doskonali, wzbogaca wciąż nowymi formami i technikami pracy. Znajduje kolejne obszary zastosowań w procesie nauczania i wychowania nowoczesnego człowieka. Obecnie wyodrębniły się takie nurty jak socjodrama, [psychodrama], bibliodrama, artodrama i drama wychowawcza. Rejestr ten pozostaje nadal otwarty”⁴⁸. Ze względu na swoją specyfikę, różnorodność możliwości zastosowania oraz wpływ na uczniów, drama przez swoich zwolenników jest definiowana jako metoda nowoczesnej edukacji⁴⁹.

Drama na lekcjach historii

Historia zajmuje ważne miejsce w edukacji oraz wychowaniu dzieci i młodzieży. Wiąże się to z założeniem, iż na lekcjach powinno następować zarówno przekazywanie wiedzy historycznej wprowadzającej w krąg kultury i sztuki, jak również kształtowanie postawy obywatelskiej, patriotyzmu, poszanowania dla przeszłości – kształtowanie jednostki potrzebnej dla zdrowego funkcjonowania organizmu państwowego⁵⁰. Jedną z propozycji uaktywnienia uczniów, zachęcenia ich do nauki historii i rozbudzenia w nich ciekawości poznawczej może być metoda dramy.

„Drama” promowała stosowanie metody na różnych przedmiotach, w tym na lekcjach historii (tab. 1). Zapotrzebowanie na gotowe scenariusze oraz wskazówki do sposobu przeprowadzania takich zajęć zgłaszali sami nauczyciele. Metoda na łamach kwartalnika była prezentowana przede wszystkim jako sposób uatrakcyjnienia lekcji historii oraz próba poprawy efektywności uczenia się uczniów.

⁴⁴ A. Pruszkowska, *Co nam daje drama? Opinie uczniów – w zestawieniu z wynikami badań naukowych*, „Drama”, 2001, z. 40, s. 3.

⁴⁵ *Eadem*, <http://www.drama.edu.pl/drama-metoda.php> [dostęp: 27.12.2013].

⁴⁶ *Kronika Polskiego Ośrodka ASSITEJ*, „Drama”, 2003/2004, z. 46, s. 31.

⁴⁷ *Ibidem*, <http://www.drama.edu.pl/spis.php?numer=46> [dostęp: 20.12.2013].

⁴⁸ A. Pruszkowska, *Kurs kwalifikacyjny dla edukatorów dramy... po raz pierwszy!*, „Drama”, 2002/2003, z. 41, s. 3.

⁴⁹ A. Pruszkowska, *Co nam daje drama? Opinie uczniów...*, „Drama”, 2001, z. 40, s. 3.

⁵⁰ H. Pilarczyk, *Metody i formy pracy rozwijające zainteresowanie przedmiotem historii i społeczeństwa*, <http://www.eduforum.pl/> [dostęp: 27.08.2013].

Jak wskazywała Wiesława Kozłowska⁵¹, prezentując stosowanie dramy na zajęciach historycznych, „procesowi przyswajania wiedzy powinno towarzyszyć emocjonalne zaangażowanie ucznia, bowiem tylko tak zdobyta wiedza może być trwała”⁵². Mniej trudu sprawia nam też zapamiętanie przebiegu jakiegoś wydarzenia, jeśli w nim bezpośrednio uczestniczymy. Specyfika dramy w pełni umożliwia realizację powyższego postulatów, a „treści programowe nauczania [historii] pozwalają w naturalny sposób wydobyć pierwiastki emocjonalne występujące niemal w każdym temacie. Począwszy od historii starożytnej, a na dziejach współczesnych kończąc, materiał programowy jest nasycony faktami dającymi możliwość różnorodnej interpretacji z myślą o budzeniu przeżyć emocjonalnych. Uczenie się przez przeżywanie to nie tylko wydobywanie emocjonalnego stosunku do rozważanych faktów i zjawisk historycznych, do ludzi i skutków ich działań, to także radość i satysfakcja z własnych przemyśleń i wniosków wpływających z zapoznania się z daną partią materiału”⁵³.

Zaprezentowane w kwartalniku scenariusze lekcji były przygotowane dla uczniów na każdym poziomie kształcenia. Tematyka konspektów dotyczyła zagadnień z różnych okresów historycznych i cechowała się zróżnicowanym stopniem trudności. Proponowane ćwiczenia odwoływały się do osobistych doświadczeń uczniów, ich wyobrażeń na dany temat oraz zdobytej na poprzednich lekcjach wiedzy. Nauczyciele wykorzystywali różnorodne pomoce, jak np. teksty źródłowe i literackie, mapy, plansze, albumy, zdjęcia oraz stosowali różne techniki i ćwiczenia, np. żywy obraz, pomnik, rzeźba, improwizacja, gry dramatyczne, pisanie artykułów, wywiad z postacią historyczną, wcielanie w role konkretnych postaci, tunel myśli, gorące krzesła itp.

Trudność wykorzystywania dramy na lekcjach historii wiąże się z dopasowaniem tekstów (czy innych pomocy oraz ćwiczeń) w taki sposób, aby uniknąć zbytniego odejścia działań uczniów od faktów historycznych. „Historia jest nauką konkretną, mówiącą o faktach, które wydarzyły się w przeszłości. (...) Specyfika przedmiotu nie pozwala na zbytnie fantazjowanie, wręcz przeciwnie – zmusza, osoby w wywiadach, rolach, inscenizacjach improwizowanych, by działania uczniów były zgodne z prawdą historyczną”⁵⁴. Pytania rodzą się również w związku z okolicznościami stosowania metody; czy lepiej proponować ją na lekcjach wprowadzających nowy materiał, czy na lekcjach powtórzeniowych. Wydaje się, że łatwiej wprowadzać ją, gdy „uczniowie dysponują już określoną wiedzą, mogą utrwalać ją poprzez działanie i przeżywanie, dostrzegać w niej nowe wartości, dotychczas nieuświadomione”⁵⁵.

Wiesława Kozłowska wskazuje, iż nie wszystkie zagadnienia z zakresu historii można realizować metodą dramy. Jednocześnie dodaje, że na podstawie własnych obserwacji stwierdza, iż „uczniów klas, w których metoda dramy stosowana jest często, [cechuje] lepsza znajomość przeszłości, swobodniejsze posługiwanie się posiadanymi wiadomościami, większe zainteresowanie przedmiotem, pełniejsze wyrażanie uczuć i twórcze podejście”⁵⁶.

Wśród propozycji opisujących metodę dramy w nauczaniu wymienić można *Wybór lekcji historii metodą dramy* pod redakcją Barbary Blei z 1995 roku, w którym zaprezentowane zostały scenariusze lekcji dotyczące różnych zagadnień z dziedziny historii. Temat ten podjął również Piotr

⁵¹ Współautorka książki *Drama na lekcjach historii*.

⁵² W. E. Kozłowska, *Drama na lekcjach historii*, „Drama”, 1992, nr 3, s. 23.

⁵³ *Metody nauczania historii w szkole podstawowej*, red. C. Majorcka, Warszawa 1988, cyt. za: A. Dziedzic, W. E. Kozłowska, *op. cit.*, s. 37-58.

⁵⁴ W. E. Kozłowska, *Drama na lekcjach historii*, „Drama”, 1992, nr 3, s. 23.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 24.

⁵⁶ *Ibidem*.

Trojański w artykule *Drama w nauczaniu historii* w „Wiadomościach Historycznych” (1995). Szersze opracowanie, obejmujące zarówno teoretyczne założenia, jak i scenariusze zajęć oraz realizacje poszczególnych lekcji metodą dramy, odnajdziemy w książce *Drama na lekcjach historii* Anny Dziedzic i Wiesławy Kozłowskiej z 1998 roku. Wyróżnienie dramy jako jednej z metod nauczania historii wraz z ogólnym opisem jej technik zamieszczono m.in. w takich publikacjach jak: *Współczesna dydaktyka historii* (2004) pod redakcją Jerzego Maternickiego, *Wprowadzenie do dydaktyki historii* (2007) Alojzego Zieleckiego czy *Dydaktyka historii. Wybrane zagadnienia* Marii Bieniek (2007)⁵⁷.

Podsumowanie

Drama funkcjonuje w Polsce jako metoda dydaktyczno-wychowawcza i stanowi wsparcie w nauczaniu różnych przedmiotów. Jest wykorzystywana na wszystkich poziomach kształcenia, lecz w praktyce edukacyjnej nie została wyodrębniona jako oddzielny przedmiot nauczania. Szczególną rolę w rozpowszechnianiu idei tej metody odegrało czasopismo „Drama”, które prezentowało jej teoretyczne założenia oraz praktyczne porady. Prowadzone rozważania dotyczyły również efektywności metody i jej wpływu na uczniów, a prezentowane wyniki badań wskazywały, iż jest to metoda edukacji na miarę XXI wieku.

Natura dramy, różnorodność technik przez nią wykorzystywanych sprawiają, że może być stosowana na różnych lekcjach, również historii. Caldwell Cook, prekursor dramy w Anglii, uważał, że „wchodzenie w rolę i odgrywanie pewnych faktów i wydarzeń to najbardziej skuteczna metoda nauczania historii, szczególnie we wczesnym okresie przyswajania wiedzy przez ucznia. Odkrywanie faktów historycznych – twierdził – umożliwi ich rozumienie i zapamiętywanie”⁵⁸. Choć metoda ta wymaga od nauczyciela dodatkowego przygotowania, analiza jej specyfiki pozwala wysunąć postulat, iż drama może i powinna być wykorzystywana podczas lekcji historii.

Summary

The cultural and social transformations give rise to a new model of education. Search for new and interesting methods of teaching and learning was also a consequence of these transformations. The purpose of this article is to present one of the educational methods – drama. The paper shows also sources of drama in education and its positive impact on the learning process. The basis for this study is the magazine „Drama. Guide for teachers and educators”.

⁵⁷ Wśród pozycji podejmujących tematykę dramy w nauczaniu historii można wymienić m.in.: K. Kruszewski, *Gry dydaktyczne*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa 1993; I. Lewandowska, *Aktywne metody nauczania – uczenia się historii*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie. Prace Historyczne”, Olsztyn 1997, z. I; I. Lewandowska, *Nauczanie przez zabawę – wybór czy konieczność?*, „Kwartalnik Edukacyjny”, 1998, nr 4; W. Tomaszewski, *Gry dydaktyczne na lekcjach historii*, „Wiadomości Historyczne”, 1997, nr 1; *Uczeń w działaniu: scenariusze zajęć warsztatowych (dla nauczycieli przedmiotów humanistycznych)*, red. Z. Starownik, Lublin 2010.

⁵⁸ K. Pankowska, *Edukacja przez...*, s. 81.